

Barbara KONECKA-SZYDŁOWSKA, Katarzyna KULCZYŃSKA  
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

## RÓŻNORODNOŚĆ W JEDNOŚCI. PRZYKŁAD MIAST POWIATU CZARNKOWSKO-TRZCIANECKIEGO

### DIVERSITY IN UNITY. THE EXAMPLE OF THE TOWNS OF CZARNKÓW-TRZCIANKA POWIAT

**ABSTRACT:** The aim of the article is to analyse the state of and differences in the socio-economic situation of towns of Czarnków-Trzcianka powiat located in Wielkopolska voivodeship. The powiat features four small towns: Trzcianka, Czarnków, Krzyż Wielkopolski and Wieleń, with Czarnków as the powiat capital and Trzcianka as the biggest locality. In the first part their position is determined in terms of their level of socio-economic development seen against the entire set of small Wielkopolska towns. In the other part, a comparison is made of the urban space of the towns evaluated by five categories of spatial order, and the most important 'good' and 'bad' places identified as such by their residents are listed.

**KEY WORDS:** socio-economic development, evaluation of urban space, Trzcianka, Czarnków, Krzyż Wielkopolski, Wieleń

## Wprowadzenie

Wydaje się, że dwadzieścia lat funkcjonowania w nowym systemie gospodarczym zmieniło nieco oblicze miast. Niegdyś podstawę rozwoju miast stanowił głównie tradycyjny przemysł, który niejednokrotnie nie był w stanie przystosować się do wymogów nowej gospodarki rynkowej. Efektem takiej sytuacji było pojawienie się bezrobocia i migracja mieszkańców do innych ośrodków w poszukiwaniu pracy. Współcześnie jednym z podstawowych uwarunkowań rozwoju miast w skali europejskiej jest rozwój społeczno-gospodarczy będący wypadkową działania trzech czynników, a mianowicie: administracji publicznej, społeczności lokalnej oraz gospodarki lokalnej.

Celem opracowania jest ocena stanu i analiza zróżnicowania sytuacji społeczno-gospodarczej miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego (województwo wielkopolskie). W skład powiatu wchodzi cztery małe miasta: Trzcianka, Czarnków, Krzyż Wielko-

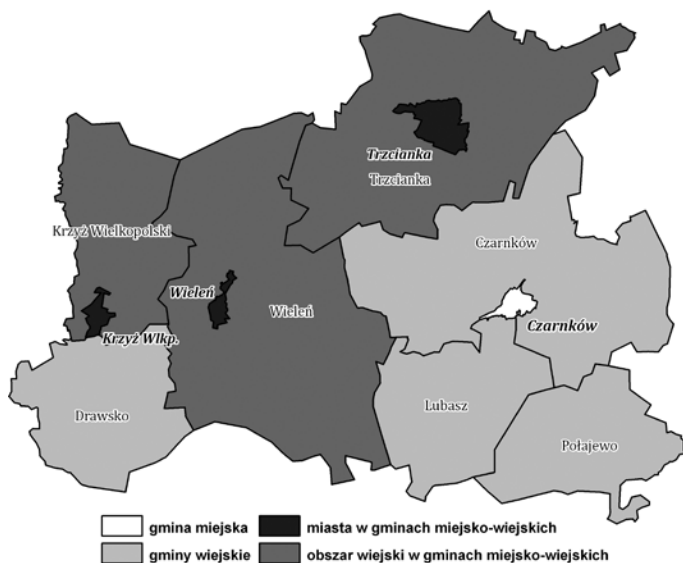
polski i Wieleń. Opracowanie składa się z dwóch części. W pierwszej dokonano charakterystyki badanych miast ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w 2008 r. W tym celu określono pozycję miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego na tle całego zbioru małych miast województwa wielkopolskiego. Badanie przeprowadzono na podstawie zbioru 27 cech w układzie pięciu kategorii: 1. ludność, 2. gospodarka, 3. infrastruktura społeczna, 4. infrastruktura techniczna i mieszkalnictwo, 5. kapitał ludzki i społeczny. Druga część pracy dotyczy percepcji przestrzeni miejskiej badanych miast przez jej mieszkańców w zakresie pięciu kategorii ładu przestrzennego. W tym celu posłużono się metodą dyferencjału semantycznego i wykorzystano wyniki badań ankietowych, które przeprowadzono w 2009 r. wśród mieszkańców czterech miast. Wskazano również najważniejsze – zdaniem mieszkańców – pozytywne i negatywne własności charakteryzujące te miasta.

## Charakterystyka społeczno-gospodarcza miast powiatu

Miasta objęte badaniem wchodzi w skład jednej jednostki administracyjnej, jaką jest powiat czarnkowsko-trzcianecki. Położony jest on w północno-zachodniej, peryferyjnej części województwa wielkopolskiego. Obszar powiatu charakteryzuje się walorami przyrodniczo-krajoznawczymi. Ponad połowę powierzchni powiatu stanowią lasy (52%), a na jego terenie znajdują się: Puszcza Notecka, Drawieński Park Narodowy i dolina rzeki Noteci. Powiat jako odrębna jednostka został utworzony w 1999 r., w ramach reformy administracyjnej, na terenie istniejących do 1975 r. powiatów czarnkowskiego i trzcianeckiego. Główną siedzibą powiatu jest miasto Czarnków, w którym mieści się Starostwo Powiatowe, mające swą delegaturę w największym mieście powiatu Trzcianca. W skład powiatu wchodzi osiem gmin (por. rysunek 1): jedna gmina miejska Czarnków, trzy gminy miejsko-wiejskie (Krzyż Wielkopolski, Trzcianka, Wieleń) i cztery gminy wiejskie (Czarnków, Drawsko, Lubasz i Połajewo). Powiat zamieszkuje 88 tys. osób (w 2008 r.) i w układzie powiatów województwa wielkopolskiego wyróżnia się dużą powierzchnią (1808 km<sup>2</sup>). W powiecie znajdują się cztery małe miasta o zróżnicowanej liczbie ludności: Trzcianka (16,8 tys. osób), Czarnków (11,2 tys. osób), Krzyż Wielkopolski (6,3 tys. osób) i Wieleń (5,9 tys. osób). Analiza zmian liczby ludności pozwala stwierdzić, że w latach 2000–2008 we wszystkich miastach powiatu nastąpił regres zaludnienia (rysunek 2). Największy spadek liczby mieszkańców odnotowano w Czarnkowie, gdzie ujemne saldo migracji przewyższało przyrost naturalny. W Czarnkowie wskaźnik dynamiki liczby ludności kształtował się na poziomie 93%. W przypadku pozostałych miast regres zaludnienia był mniejszy, a wskaźniki dynamiki wynosiły 97–98%.

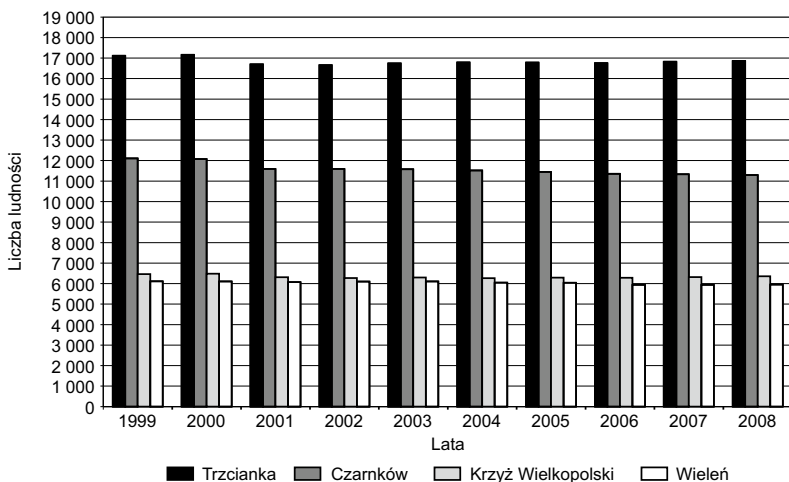
Analiza struktury gospodarczej przeprowadzona na podstawie udziału pracujących w układzie trzech sektorów gospodarki pozwala stwierdzić, że w 2008 r. trzy miasta powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego: Czarnków, Krzyż Wielkopolski i Trzcianka charakteryzowały się usługowo-przemysłową strukturą gospodarki, a miasto Wieleń

wykazywało strukturę przemysłowo-usługową (w 2000 r. taką strukturą charakteryzował się Krzyż Wielkopolski). W największym mieście powiatu, Trzciance, rozwinął się przemysł aluminiowy (SAPA Aluminium), maszynowy i usługi transportowe. Największe i najbardziej rozpoznawalne przedsiębiorstwa Czarnkowa funkcjonują w branży spożywczej. Są to: Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska i Browar Czarnków. W mieście



Rys. 1. Podział administracyjny powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego

Źródło: Opracowanie własne.



Rys. 2. Ludność miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego w latach 1999–2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

rozwinął się również przemysł drzewny (Steico S.A.) i metalowy (Dora-Metal, SeaKing). Krzyż Wielkopolski znany był jako ważny węzeł kolejowy, lecz na początku XXI w. transport kolejowy nie odgrywa już tak znaczącej roli w gospodarce miasta. Istniejąca infrastruktura umożliwiła rozwój usług w zakresie naprawy taboru kolejowego. W najmniejszym mieście powiatu, Wieleniu, funkcjonuje przedsiębiorstwo konstrukcji stalowych, rozwinął się przemysł drzewny i materiałów budowlanych.

Za pomocą wskaźnika dywersyfikacji<sup>1</sup> określono stopień zróżnicowania struktury gospodarczej badanych ośrodków (tabela 1). Najbardziej zróżnicowaną strukturą gospodarki zarówno w 2000 r., jak i w 2008 r. charakteryzują się największe miasta powiatu: Czarnków (wartości wskaźnika 4,6 i 4,8) i Trzcianka (5,0 i 4,9). Z punktu widzenia gospodarki miasta należy taką sytuację ocenić pozytywnie, ponieważ – jak stwierdza Małuszyńska (2000, s. 282) – „Zróżnicowany system może funkcjonować przez dłuższy czas nawet wtedy, gdy jego niektóre części nie rozwijają się i/lub nie działają w sposób prawidłowy. Są one wówczas podtrzymywane lub chwilowo zastępowane przez pozostałe, prawidłowo funkcjonujące i rozwijające się elementy”. Zróżnicowana struktura gospodarcza miasta staje się wydajniejsza i zwiększa swoje zdolności adaptacyjne i kreatywne (por. Domański 2000).

Tabela 1

Struktura gospodarcza miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego w latach 2000 i 2008  
(na podstawie liczby pracujących)

Miasta	Rolnictwo (w %)		Przemysł (w %)		Usługi (w %)		Wskaźnik dywersyfikacji struktury gospodarczej	
	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008
Czarnków	0,7	1,1	48,1	46,8	51,2	52,1	4,6	4,8
Krzyż Wielkopolski	3,9	3,1	56,4	28,2	39,7	68,7	3,8	5,7
Trzcianka	3,6	2,1	44,8	46,9	51,6	51,0	5,0	4,9
Wieleni	1,1	1,2	45,0	65,4	53,9	33,4	4,7	3,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W przypadku dwóch pozostałych ośrodków nastąpiło odwrócenie tendencji w zakresie dywersyfikacji struktury gospodarczej. W 2000 r. Krzyż Wielkopolski charakte-

<sup>1</sup> W celu określenia stopnia zróżnicowania struktury gospodarki małych miast posłużono się wskaźnikiem dywersyfikacji Creamera (por. D. Creamer, *Shift of manufacturing industries*, Washington 1943), zmodyfikowanym przez Rogackiego (H. Rogacki, *Czynniki koncentracji przemysłu w Polsce*, Poznań 1988), który przyjmuje postać:  $W_z = W_s \times 75/a$ , gdzie:  $W_s$  oznacza surowy wskaźnik dywersyfikacji, tj. liczbę sekcji PKD skupiających minimum 75% ogólnej liczby pracujących w gospodarce,  $a$  natomiast oznacza odsetek pracujących w sekcjach PKD, odpowiadający surowemu wskaźnikowi dywersyfikacji Creamera. Im wyższa jest wartość wskaźnika dywersyfikacji  $W_z$  tym wyższy stopień dywersyfikacji struktury gospodarki miast (przy pełnej specjalizacji wskaźnik ten przyjmuje najmniejszą wartość, wynoszącą 0,75).

ryzował się relatywnie niską wartością wskaźnika (3,8), co wynikało z jego specjalizacji w zakresie transportu kolejowego. W 2008 r. w wyniku zmian restrukturyzacyjnych zmalało znaczenie kolejnictwa w gospodarce miasta, co jednocześnie wpłynęło na wzrost stopnia dywersyfikacji gospodarki miasta. W przypadku Wielenia sytuacja jest odwrotna – miasto w 2000 r. wykazywało dużą różnorodność struktury gospodarczej, natomiast w 2008 r. nastąpił wzrost specjalizacji gospodarki miasta spowodowany rozwojem przemysłu, a wartość wskaźnika uległa obniżeniu do poziomu 3,6.

## Pozycja miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego na tle małych miast województwa wielkopolskiego

W celu ustalenia pozycji miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego na tle małych miast województwa wielkopolskiego zbadano poziom rozwoju społeczno-gospodarczego całego zbioru małych miast w Wielkopolsce. Jak już zaznaczono, badanie przeprowadzono na podstawie zbioru 27 cech w układzie pięciu kategorii: 1. ludność, 2. gospodarka, 3. infrastruktura społeczna, 4. infrastruktura techniczna i mieszkalnictwo, 5. kapitał ludzki i społeczny. Każda kategoria opisana jest przez zestaw od 3 do 7 wskaźników. Większość wskaźników dotyczy 2008 r. (tabela 2).

Tabela 2

Zestaw wskaźników w układzie pięciu kategorii

Kategorie	Wskaźniki
Ludność	<ul style="list-style-type: none"> <li>– dynamika liczby ludności w latach 1998–2008 (w %);</li> <li>– udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności;</li> <li>– udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności;</li> <li>– saldo migracji (w %);</li> <li>– przyrost naturalny (w %)</li> </ul>
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> <li>– liczba podmiotów gospodarczych na 100 mieszkańców;</li> <li>– liczba podmiotów gospodarczych prywatnych na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym;</li> <li>– udział przedsiębiorstw sekcji K (działalność finansowa i ubezpieczeniowa) w ogólnej liczbie przedsiębiorstw;</li> <li>– wskaźnik dywersyfikacji struktury gospodarczej;</li> <li>– udział osób pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym;</li> <li>– udział osób pracujących w sektorze usługowym w ogólnej liczbie pracujących;</li> <li>– dojazdy do pracy – bilans (w %) (2006)</li> </ul>
Infrastruktura społeczna	<ul style="list-style-type: none"> <li>– liczba placówek opieki zdrowotnej na 1000 mieszkańców;</li> <li>– liczba ludności na 1 aptekę;</li> <li>– liczba porad lekarskich i stomatologicznych na 1 mieszkańca;</li> <li>– liczba bibliotek na 1000 mieszkańców;</li> <li>– liczba podmiotów gospodarczych sekcji R (działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją) na 1000 mieszkańców;</li> <li>– udział uczniów w szkołach podstawowych z dostępem do komputera z Internetem</li> </ul>

Tabela 2 cd.

Kategorie	Wskaźniki
Infrastruktura techniczna i mieszkalnictwo	<ul style="list-style-type: none"> <li>– udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej w ogólnej liczbie ludności;</li> <li>– udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w ogólnej liczbie ludności;</li> <li>– udział ludności korzystającej z sieci gazowej w ogólnej liczbie ludności;</li> <li>– liczba nowych mieszkań na 100 mieszkańców;</li> <li>– liczba nowych budynków na 100 mieszkańców;</li> <li>– liczba metrów kwadratowych mieszkania przypadających na 1 osobę</li> </ul>
Kapitał społeczny i kapitał ludzki	<ul style="list-style-type: none"> <li>– udział mieszkańców z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie ludności (2002);</li> <li>– liczba stowarzyszeń na 1000 mieszkańców (2009);</li> <li>– frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych (2010)</li> </ul>

Źródło: opracowanie i obliczenia własne na podstawie danych GUS z lat 2002–2010.

W celu uporządkowania liniowego małych miast ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystano wskaźnik syntetyczny Perkala. Główną zaletą tej metody jest nieskomplikowana procedura obliczeniowa, wadą natomiast przyjmowanie jednakowej wagi dla poszczególnych wskaźników. W pracy posłużono się wskaźnikiem Perkala w następującej postaci (por. Parysek 1982, Runge 2007, s. 214):

$$W_s = \frac{\sum_{j=1}^p y_{ij}}{p}$$

gdzie:

$W_s$  – wskaźnik syntetyczny,

$j$  – 1, 2, ..., p,

$p$  – liczba uwzględnionych cech,

$y_{ij}$  – standaryzowana wartość  $j$ -tej cechy dla  $i$ -tego obiektu.

Zastosowanie wskaźnika syntetycznego wymagało w pierwszej kolejności standaryzacji wartości wskaźników opisujących natężenie poszczególnych cech w małych miastach. Standaryzację dla cech mających charakter stymulant przeprowadzono na podstawie formuły:

$$y_{ij} = \frac{\bar{x} - x_{ij}}{S_j}$$

gdzie:

$y_{ij}$  – standaryzowana wartość  $j$ -tej cechy dla  $i$ -tego obiektu,

$x_{ij}$  – wartość  $j$ -tej cechy dla  $i$ -tego obiektu,

$\bar{x}$  – średnia arytmetyczna wartości  $j$ -tej cechy,

$S_j$  – odchylenie standardowe wartości  $j$ -tej cechy.

Dla destymulant wartości wskaźników standaryzowano przy wykorzystaniu formuły:

$$y_{ij} = \frac{\bar{x} - x_{ij}}{S_j} -$$

Należy zaznaczyć, że większość analizowanych wskaźników to stymulanty rozwoju społeczno-gospodarczego, które wykazują dodatnią korelację z poziomem rozwoju małych miast. Tylko w przypadku dwóch wskaźników: udziału ludności w wieku poprodukcyjnym i liczby ludności na 1 aptekę zależność ta ma kierunek ujemny, a wskaźniki traktowane są jako destymulanty rozwoju.

Standaryzacja wartości wskaźników doprowadziła do uzyskania macierzy zmienionych standaryzowanych, które wykorzystano przy obliczaniu wskaźników syntetycznych ( $W_S$ ). Na podstawie rozkładu wartości wskaźnika syntetycznego Perkala ( $W_S$ ) dokonano uporządkowania liniowego małych miast województwa wielkopolskiego (ustalono rangę miast) i następnie przeprowadzono klasyfikację małych miast prowadzącą do wyodrębnienia klas jednostek przestrzennych o zbliżonym poziomie wartości danego wskaźnika. Podziału zbioru miast na względnie jednorodne klasy dokonano w sposób subiektywny, uwzględniając stopień zróżnicowania wartości wskaźnika. Klasyfikacja małych miast prowadzi do wydzielenia pięciu klas miast: o bardzo wysokim, wysokim, przeciętnym, niskim i bardzo niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie analizowanych cech wyjściowych w układzie pięciu kategorii (tabela 3).

Tabela 3

Klasyfikacja małych miast województwa wielkopolskiego ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w 2008 r. (wskaźnik syntetyczny Perkala  $W_S$ )

Klasy miast	Miasta według liczby ludności			
	do 2 tys. osób	2–5 tys. osób	5–10 tys. osób	10–20 tys. osób
Klasa 1 – bardzo wysoki poziom rozwoju $W_S$ (1,33; 0,50)	Grabów nad Prosną	Rydzyna, Żerków, Rakoniewice, Raszków, Osieczna, Ślesin	Puszczykowo	
Klasa 2 – wysoki poziom rozwoju $W_S$ (0,49; 0,10)	Jutrosin, Krzywiń, Dolsk	Rychwał, Borek Wielkopolski, Miejska Górka, Margonin, Kleczew, Nekla, Kłecko, Skoki, Lwówek, Książ Wielkopolski	Kórnik, Pobiedziska, Sępów, Opalenica, Kostrzyn	Murowana Goślina, Słupca, Ostrzeszów, Nowy Tomyśl, Wolsztyn, Mosina, Oborniki, Kępno
Klasa 3 – przeciętny poziom rozwoju $W_S$ (0,09; – 0,10)	Mikstat	Zagórów, Krobia, Odolanów, Czarniejewo, Dąbie, Łobżenica, Pogorzela, Książ Wielkopolski	Pniewy, Witkowo, Zbąszyń, Czempień, Śmigiel	Grodzisk Wielkopolski, Czarnków, Szamotuły, Pleszew, Międzychód, Trzcianka
Klasa 4 – niski poziom rozwoju $W_S$ (–0,11; –0,50)	Stawiszyn, Wielichowo, Dobra, Przedecz, Ostroróg	Gołańcz, Sompolno, Obrzycko, Krajenka, Zduny, Poniec, Pyzdry, Wysoka, Kobylin, Miłosław, Ujście, Golina, Tuliszków, Szamocin, Nowe Skalmierzyce, Bojanowo	Buk, Sieraków, Koźmin Wlkp., Trzemeszno, Kłodawa, Wyrzysk, Krzyż Wielkopolski	Złotów, Wronki, Rogoźno, Chodzież

Tabela 3 cd.

Klasy miast	Miasta według liczby ludności			
	do 2 tys. osób	2–5 tys. osób	5–10 tys. osób	10–20 tys. osób
Klasa 5 – bardzo niski poziom rozwoju $W_S (-0,51; -0,66)$		Sulmierzyce, Okonek	Wieleń, Jastrowie	

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że w zbiorze 89 małych miast Wielkopolski najwyższą pozycję spośród miast badanego powiatu zajmuje Czarnków (37 lokata), następnie Trzcianka (49), na odległej pozycji jest Krzyż Wielkopolski (82), a ranking zamyka Wieleń (89). Miasta Czarnków ( $W_S = 0,06$ ) i Trzcianka ( $W_S = -0,03$ ) zostały zakwalifikowane do klasy miast o przeciętnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Na tle pozostałych małych miast województwa wielkopolskiego oba ośrodki korzystnie wyróżniają się poziomem rozwoju w kategorii: gospodarka (Czarnków zajmuje 7 lokatę, a Trzcianka 14). Cechuje je natomiast niedorozwój infrastruktury społecznej (odpowiednio 70 i 89 lokata w tej kategorii). Krzyż Wielkopolski ( $W_S = -0,46$ ) reprezentuje klasę o niskim poziomie rozwoju. Miasto niekorzystnie wyróżnia się niskim poziomem kapitału społecznego i ludzkiego (82 lokata), słabym rozwojem infrastruktury technicznej i mieszkalnictwa (75) i niekorzystnym rozwojem ludnościowym (73). Wieleń ( $W_S = -0,66$ ) należy do klasy o bardzo niskim poziomie rozwoju. Ostatnia pozycja Wielenia w całym rankingu wynika głównie z niskiego poziomu zarówno rozwoju ludnościowego (80 lokata), jak i infrastruktury technicznej i mieszkalnictwa (88) oraz rozwoju gospodarczego (73).

## Percepcja przestrzeni miast powiatu czarnkowsko-trzcieńskiego

Celem opracowania w wymiarze empirycznym jest analiza postrzegania przestrzeni miast przez ich mieszkańców na podstawie przeprowadzonych w 2009 r. badań ankietowych. Objęto nimi 374 respondentów w czterech miastach powiatu czarnkowsko-trzcieńskiego, tj. Trzciance (147 mieszkańców, z tego 79 kobiet i 68 mężczyzn), Czarnkowie (109, z tego 61 i 48), Krzyżu Wielkopolskim (62, z tego 26 i 36) oraz Wieleń (56, z tego 29 i 27).

W badaniach percepcji zastosowano dyferencjał semantyczny, który jest specyficzną metodą ilościowej oceny wrażenia, jakie obiekty lub własności sprawiają na badanej osobie (Osgood, Suci, Tannenbaum 1957, Burgess 1978, Mayntz, Holm, Huebner 1985, Kotus 1999, *Percepcja...* 2007). Badanie percepcji przestrzeni przeprowadzono w odniesieniu do pięciu podstawowych kategorii ładu przestrzennego, czyli do: a) ładu urbanistyczno-architektonicznego, b) ładu funkcjonalnego, c) ładu estetycznego, d) ładu społecznego oraz e) ekologicznego (Wódcz 1991, Bartoszek, Gruszczyński,



Szczepański 1997). W analizie uwzględniono 12 par przeciwstawnych własności określających przestrzeń miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego. Przy opracowywaniu wyników każda para przeciwstawnych własności traktowana jest jako kontinuum składające się z sześciu członów (od 6 – mocne wskazanie pozytywne do 1 – mocne wskazanie negatywne). Kategorię ładu urbanistyczno-architektonicznego opisuje para własności: zwarta – rozproszona, uporządkowana – chaotyczna; kategoria ładu funkcjonalnego określona jest przez pary: nasycenie infrastrukturą społeczną – brak nasycenia infrastrukturą społeczną, dobre funkcjonowanie infrastruktury technicznej – złe funkcjonowanie infrastruktury technicznej, ład estetyczny określają własności: ładna – brzydka, czysta – brudna, kolorowa – szara, bogata szata informacyjna – uboga szata informacyjna; kategorię ładu społecznego opisują pary: poczucie bycia u siebie – poczucie zagubienia, bezpieczna – niebezpieczna, ostatnią kategorię ładu ekologicznego tworzą pary: zielone otoczenie – kamienna pustynia, środowisko czyste – środowisko zanieczyszczone.

Wyniki badań przedstawiono w układzie czterech warstw: a) oceny mieszkańców Trzcianki, b) oceny mieszkańców Czarnkowa, c) oceny mieszkańców Krzyża Wielkopolskiego, d) oceny mieszkańców Wielenia (tabela 4).

Tabela 4

Syntetyczna ocena przestrzeni miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego

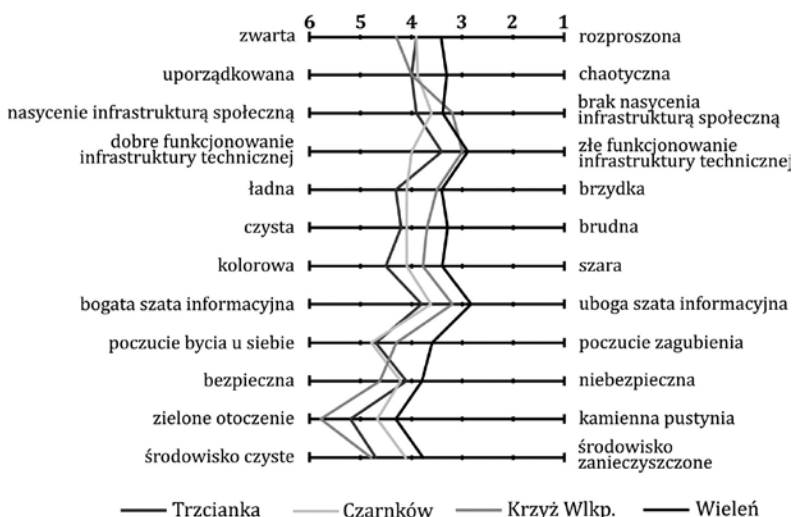
Kategorie ładu przestrzennego	Ocena przestrzeni			
	Trzcianki	Czarnkowa	Krzyża Wielkopolskiego	Wielenia
Ład urbanistyczno-architektoniczny	4,0	4,0	4,2	3,4
Ład funkcjonalny	3,7	3,8	3,1	3,2
Ład estetyczny	4,2	4,0	3,6	3,2
Ład społeczny	4,4	4,5	4,5	3,7
Ład ekologiczny	5,0	4,4	5,3	4,1
Ocena średnia	4,3	4,1	4,1	3,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Syntetyczna ocena przestrzeni miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego uzależniona jest od kategorii ładu przestrzennego. Najlepiej oceniają przestrzeń swojego miasta mieszkańcy Trzcianki (ocena średnia 4,3), najgorzej natomiast Wielenia (średnia ocena 3,5). Najwyżej ocenianą kategorią ładu przestrzennego jest ład ekologiczny, którego średnia ocena w odniesieniu do wszystkich czterech miast wynosi 4,7, a najniższe oceny otrzymał ład przestrzenny (średnia ocena 3,5). Warto jeszcze zwrócić uwagę na fakt, że zarówno wobec Trzcianki, jak i Czarnkowa syntetyczne oceny przestrzeni wypadają nieco lepiej aniżeli w stosunku do Krzyża Wielkopolskiego czy Wielenia. W odniesieniu do Czarnkowa i Trzcianki aż cztery z pięciu analizowanych kategorii

osiągnęły wartości oceny 4,0 i więcej, i tylko w przypadku ładu funkcjonalnego były niższe.

Zależności te w układzie czterech warstw (tj. miast) i wszystkich dwunastu badanych własności przestrzeni miejskich przedstawiają również profile graficzne, które pomimo zbliżonych kształtem wykresów wykazują zróżnicowanie w kontekście badanych własności (rysunek 3). Na podstawie profilu stwierdzić można, że największe różnice w postrzeganiu przestrzeni miast przez ich mieszkańców, a zarazem najwyższe oceny dotyczą własności, które odnoszą się do ładu ekologicznego. Szczególnie wysokie oceny uzyskała własność „zielone otoczenie” dotycząca Krzyża Wielkopolskiego (5,8). Natomiast własnością najbardziej negatywnie ocenianą przez mieszkańców badanych miast jest uboga szata informacyjna, dla której średnia ocena przyjmuje wartość 3,4. Zarówno w odniesieniu do Czarnkowa, Krzyża Wielkopolskiego, jak i Wielienia własność ta otrzymała najniższe oceny na 12 cech branych pod uwagę przy określaniu właściwości ich przestrzeni. Warto jeszcze przyrzeć się ocenom poszczególnych własności w układzie czterech miast. Otóż zdecydowanie największe zróżnicowanie w zakresie otrzymanych ocen charakteryzuje Krzyż Wielkopolski, gdzie dystans między najwyższą a najniższą oceną wynosi aż 2,8, podczas gdy w stosunku do Trzcianki jest to 1,8, Wielienia 1,5, a Czarnkowa zaledwie 1,2.



Rys. 3. Skalowanie własności przestrzeni małych miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

## Własności miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego

O unikatowości miasta w systemie osadniczym świadczą m.in. wyobrażenia przestrzenne i wydarzenia znaczące, które należy rozumieć z jednej strony jako symboliczne

dla całego miasta, z drugiej zaś jako magiczne z punktu widzenia mieszkańca tegoż miasta (zob. Libura 1990, Bierwiazzonek 2008).

Jako najbardziej charakterystyczne w miastach powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego wskazywano najczęściej miejsca i obiekty. W przypadku Wielenia wskazano również wydarzenia, tj. odbywające się w tym mieście cyklicznie biegi masowe i rajdy rowerowe (Masowy Bieg im. Józefa Nojiego oraz ogólnopolski maraton rowerowy w kolarstwie górskim Cross Country Michałki), a także zwrócono uwagę na aspekt społeczno-kulturowy wyróżniający to miasto, tj. wielokulturowość. Natomiast w odniesieniu do Krzyża Wielkopolskiego wyeksponowano funkcję, jaką pełni to miasto w systemie społeczno-gospodarczym nie tylko powiatu, ale również kraju, będąc ważnym węzłem kolejowym (por. tabela 5).

Tabela 5

Symbole miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego według oceny (w %) mieszkańców

Trzcianka (n = 228)		Czarnków (n = 141)		Krzyż Wielkopolski (n = 121)		Wielień (n = 87)	
symbol	% wska- zań	symbol	% wska- zań	symbol	% wska- zań	symbol	% wska- zań
jeziora	16,7	browar Czarnków	39,0	lasy	23,1	przyroda	28,7
pomnik Sarenki	12,7	rzeka Noteć	14,2	ważny węzeł kolejowy	19,8	zabytki miasta	26,4
zieleń miejska	10,1	OSM w Czarn- kowie	13,5	rzeki	14,0	herb miasta	16,1
parki miejskie	9,2	pomnik Czołg	7,1	jeziora	14,0	biegi masowe i rajdy rowerowe	11,5
pomnik Jana Pawła II	6,1	skocznia narciarska	7,1	zieleń miejska	9,1	budynek szkoły średniej	5,7
lasy	5,3	ratusz	5,7	parki miejskie	4,1	wielokulturo- wość	5,7
kościół	5,3	kościół	5,0	Puszcza No- tecka	4,1	zabudowa miejska	3,4
inne	34,7	inne	8,4	inne	11,8	inne	2,7

Źródło: Jak w tab. 4.

Analiza wyobrażeń przestrzennych i wydarzeń znaczących wykazała, iż w każdym z badanych miast najczęściej wymieniano miejsca i obiekty o charakterze przyrodniczym oraz o dużym udziale zieleni, uwzględniając strukturę użytkowania terenu. Generalnie składnik przyrodniczy dominował w odpowiedziach mieszkańców Krzyża Wielkopolskiego (68,4% wskazań) oraz Trzcianki (41,3% wskazań). Jako wizytówki miasta najczęściej wymieniane były: jeziora, lasy, rzeki, zieleń miejska oraz parki miej-

skie, a w przypadku Krzyża Wielkopolskiego wymieniono ponadto Puszcę Notecką. Wydaje się jednak, że najbardziej rozpoznawalnymi obiektami badanych miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego są browar Czarnków (39,0% wskazań) oraz OSM w Czarnkowie (13,5% wskazań). Utworzony w 1893 r. browar czarnkowski jest niewielkim zakładem (liczba zatrudnionych to 34 osoby) o charakterze ponadregionalnym, w którym proces produkcji piwa odbywa się tradycyjnymi metodami (<http://www.zycie.pila.pl...>). W marcu 2011 r. podpisano akt notarialny sprzedaży browaru Czarnków, który dotychczas zarządzany był przez filię Agencji Nieruchomości Rolnych w Pile, a jego nabywcą został browar Gontyniec sp. z o.o. (<http://www.portalspozywczy.pl...>).

Ważną składową charakteryzującą miasta powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego są z jednej strony jego symbole, z drugiej zaś elementy, zwłaszcza obiekty, miejsca, które negatywnie wpływają na odbiór przestrzeni miejskiej, jako że przez lata nieremontowane w większości uległy degradacji w zakresie pełnionych funkcji (por. tabela 6). Szczególnie widoczne w przestrzeni miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego zaniedbania dotyczą infrastruktury technicznej. Respondenci najczęściej wskazywali na

Tabela 6

Negatywne i brakujące elementy przestrzeni miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego (w %)

Trzcianka (n = 180)		Czarnków (n = 112)		Krzyż Wielkopolski (n = 79)		Wieleń (n = 56)	
element	% wskazań	element	% wskazań	element	% wskazań	element	% wskazań
brak negatywnych elementów	41,6	brak obiektów infrastruktury społecznej	33,9	zły stan dróg	29,1	zły stan budynków	19,6
zły stan dróg	15,6	brak obwodnicy miasta	22,3	brak bazy noclegowo-gastro-nomicznej	17,7	zły stan infrastruktury technicznej	17,9
zły stan chodników	6,1	brak komunikacji miejskiej	9,7	zaniedbany budynek stacji PKP	12,7	niewłaściwa polityka władz miejskich	14,3
brak komunikacji miejskiej	4,4	zły stan środowiska	7,8	brak zakładów pracy	10,1	brak zakładów pracy	10,7
zaniedbane parki miejskie	3,3	brak miejsc parkingowych	6,8	brak obiektów sportowo-rekreacyjnych	7,6	brak komunikacji miejskiej	5,4
duże natężenie samochodów w centrum	2,8	niewystarczająca powierzchnia terenów zielonych	2,9	brak obwodnicy miasta	5,1	brak obiektów sportowo-rekreacyjnych	3,6
inne	26,2	inne	16,6	inne	17,7	inne	28,5

zły stan dróg i chodników w mieście czy też zły stan budynków. Widocznym przykładem takiego zaniedbania jest m.in. pochodzący z końca XIX w. budynek dworca PKP w Krzyżu Wielkopolskim. Zaskakujący jest również fakt, iż w przypadku Trzcianki nieco ponad 40,0% respondentów wskazało, że w mieście nie ma obiektów czy miejsc, któreby negatywnie wpływały na odbiór jego przestrzeni. Można więc powiedzieć, że miejsca pozytywne (ładne i atrakcyjne) są łatwiej dostrzegalne w badanych miastach aniżeli miejsca negatywne (brzydkie), które raczej są eliminowane z percepcji respondentów (Bierwiazzonek 2008).

Niejednokrotnie zamiast wskazywać na elementy, które w sposób negatywny wpływają na odbiór przestrzeni miejskiej, respondenci wymieniali obiekty, placówki, instytucje czy też miejsca, których w ich miastach brakuje. Wiele tych wypowiedzi odnosiło się do niedoborów w infrastrukturze technicznej (brak obwodnicy miasta, brak komunikacji miejskiej, brak miejsc parkingowych). Brak obwodnicy w przypadku Trzcianki, Czarnkowa czy Krzyża Wielkopolskiego skutkuje dużym natężeniem ruchu samochodowego w centrum tych miast, a to z kolei wpływa na obniżenie jakości środowiska zamieszkania. Równie często wskazywano na brak obiektów z zakresu infrastruktury społecznej, w tym przede wszystkim na niedobór bazy noclegowo-gastronomicznej oraz obiektów sportowo-rekreacyjnych. Wydaje się, że to zróżnicowanie w zakresie negatywnych czy też brakujących elementów w przestrzeni badanych miast stanowi odzwierciedlenie stopnia zaangażowania władz miejskich w proces kreowania wizerunku miast, którymi zarządzają.

## Zakończenie

Przeprowadzona analiza sytuacji społeczno-gospodarczej miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego i ich ocena dokonana przez mieszkańców pozwalają stwierdzić, że badane ośrodki charakteryzują się zróżnicowanym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego i są różnie postrzegane przez społeczności lokalne. Oznacza to, że w jednym powiecie, funkcjonującym w danej formie od ponad dziesięć lat, utrzymuje się wewnętrzne zróżnicowanie jednostek wchodzących w jego skład, w tym przypadku miast. Relatywnie wyższy poziom rozwoju wykazują największe miasta powiatu: Czarnków i Trzcianka, w których znajdują się instytucje powiatowe. Najniższy poziom rozwoju (również na tle małych miast województwa) ma najmniejsze miasto powiatu – Wieleń, które jest jednocześnie najmniej korzystnie oceniane przez mieszkańców. W przestrzennych wyobrażeniach miast powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego ważną funkcję pełnią pewne obiekty symboliczne, które można wykorzystać zwłaszcza w promocji turystycznej miasta. Takie obiekty występują w największych miastach powiatu i są to: pomnik Sarenki w Trzciance (fotografia 1) oraz pomnik Czołg w Czarnkowie (fotografia 2).

Pomnik Sarenki jest elementem kompozycyjnym fontanny usytuowanej w centrum Trzcianki w parku przy Placu Pocztowym. Pomnik Czołg z kolei do kwietnia 2006 r.



Fot. 1. Pomnik sarenki w Trzciance

Źródło: <http://dzienniknowy.pl/aktualnosci/pokaz/12471.dhtml> (8.05.2011).



Fot. 2. Pomnik czołgu w Czarnkowie

Źródło: <http://picasaweb.google.com/polar123tank/T3485CzarnkW#5475297535464932082> (8.05.2011).

mieścił się na Placu Wolności w Czarnkowie (centrum miasta) i stanowił zwieńczenie zbiorowej mogiły, wokół której pogrzebano około 300 żołnierzy radzieckich poległych w walkach podczas II wojny światowej. Na mocy uchwały Rady Miasta ekshumowano szczątki żołnierzy i pogrzebano je w kwaterze wojennej na Cmentarzu Komunalnym w Czarnkowie. Czołg natomiast zdjęto z postumentu, poddano go konserwacji i dano mu nową lokalizację przy ul. Kościuszki (Informacje Biura Rozwoju...).

## Bibliografia

- Bartoszek A., Gruszczyński L.A., Szczepański M.S., 1997, *Miasto i mieszkanie w społecznej świadomości*, Katowice.
- Bierwaczonok K., 2008, *Percepcja i waloryzacja przestrzeni miasta. Studium porównawcze z socjologii przestrzeni na przykładzie Będzina, Cieszyna, Mikołowa i Żywca*, Wyd. Górnośląskiej WSP, Mysłowice.
- Burgess J., 1978, *Image and identity*, Kingston upon Hull.
- Creamer D., 1943, *Shift of manufacturing industries. Industrial location and national resources U.S. National Resources Planning Board*, Washington.
- Domański R., 2000, *Miasto innowacyjne*, Warszawa. Studia KPZK PAN 109.  
<http://www.portalspozywczy.pl/inne/piwo/wiadomosci/browar-czarnkow-oficjalnie-w-rekach-zbigniewa-cholewickiego,47202.html> (27.04.2011).  
<http://www.zycie.pila.pl/informacje/20101223-pilski-przedsiębiorca-kupi-browar-czarnkow/index.php> (27.04.2011).
- Kotus J., 1999, *Zastosowanie skali dyferencjału semantycznego do badań obrazu miasta w świadomości mieszkańców*, [w:] *XI Konwersatorium wiedzy o mieście. Zróżnicowanie przestrzenne struktur społecznych w dużych miastach*, Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 91–95.
- Libura H., 1990, *Percepcja przestrzeni miejskiej*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa. Studia Regionalne i Lokalne 31.
- Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, 2007, red. M. Madurowicz, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Warszawa.
- Małuszynska E., 2000, *Przemiany strefy podmiejskiej aglomeracji poznańskiej*, „Biuletyn KPZK PAN” z. 192, Warszawa, s. 265–289.
- Mayntz R., Holm K., Huebner P., 1985, *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, PWN, Warszawa.
- Osgood C.E., Suci G.J., Tannenbaum P.H., 1957, *The measurement of meaning*, University of Illinois Press, Urbana.
- Parysek J.J., 1982, *Modele klasyfikacji w geografii*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu A. Mickiewicza, Poznań. Seria Geografia 31.
- Rogacki H., 1988, *Czynniki koncentracji przemysłu w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu A. Mickiewicza, Poznań. Seria Geografia 41.
- Runge J., 2007, *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wódcz K., 1991, *Przestrzeń wielkiego miasta w perspektywie badań nad planowaniem i żywotnością*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

## RÓŻNORODNOŚĆ W JEDNOŚCI.

### PRZYKŁAD MIAST POWIATU CZARNKOWSKO-TRZCIANECKIEGO

ABSTRAKT: Celem opracowania jest ocena stanu i analiza zróżnicowania sytuacji społeczno-gospodarczej miast wchodzących w skład powiatu czarnkowsko-trzcianeckiego położonego w województwie wielkopolskim. W powiecie znajdują się cztery małe miasta: Trzcianka, Czarnków, Krzyż Wielkopolski i Wieleń. Stolicą powiatu jest Czarnków, a największym miastem Trzcianka. W pierwszej części opracowania określono pozycję miast powiatu ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego na tle całego zbioru małych miast województwa wielkopolskiego. W drugiej części dokonano porównania oceny przestrzeni miejskiej badanych miast w zakresie pięciu kategorii ładu przestrzennego i wskazano najważniejsze, zdaniem mieszkańców, pozytywne i negatywne własności charakteryzujące owe miasta.

SŁOWA KLUCZOWE: rozwój społeczno-gospodarczy, waloryzacja przestrzeni miasta, Trzcianka, Czarnków, Krzyż Wielkopolski, Wieleń